

Матоліч І. Я.

Інститут мистецтв Прикарпатського національного університету
імені В. Стефаника

АКАДЕМІЧНА МИСТЕЦТВОЗНАВЧА НАУКА В УКРАЇНІ

У статті йдеться про академічну мистецтвознавчу освіту в Україні. Вона представлена двома науковими установами, а саме Інститутом мистецтвознавства, фольклористики та етнології імені М. Т. Рильського НАН України, що у Києві та Інститутом народознавства НАН України у Львові. Коротко описано історичний розвиток цих закладів. Головна увага прикута до діяльності відділів образотворчого мистецтва та мистецтвознавства.

Ключові слова: наукова установа, відділ культурології, відділ мистецтвознавства, синтетичне дослідження, науково-дослідна робота.

Матоліч І. Я. Академическая искусствоведческая наука в Украине. В статье идет речь об академическом искусствоведческом образовании в Украине. Оно представлено двумя научными учреждениями, а именно Институтом искусствоведения, фольклористики и этнологии имени М. Т. Рильского НАН Украины, что в Киеве и Институтом народооведения НАН Украины во Львове. Коротко описано историческое развитие этих заведений. Главное внимание приковано к деятельности отделов изобразительного искусства и искусствоведения.

Ключевые слова: научное учреждение, отдел культурологии, отдел искусствоведения, синтетическое исследование, научно-исследовательская работа.

Matolich I. Y. Academical study of art in Ukraine. The article is about academical study of art in Ukraine. It is represented by two scientific institutions particularly Institution of Art, study of folklore and ethnology of Rylskuy HAN of Ukraine in Kyiv and Ethnology Institution in Lviv. Histirical development of these institutions is shortly described here. The main description is about activity of descriptive art and study of art departments.

Key words: scientific institution, Cultural Department, study of art department, synthetic investigation, scientific-research task.

Постановка проблеми. Вивчення діяльності відділів образотворчого мистецтва та мистецтвознавства Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології імені М. Т. Рильського НАН України (м. Київ) та Інституту народознавства НАН України (м. Львів) є доволі актуальним, оскільки саме в цих наукових структурах України відбувається розвиток мистецтвознавства як науки. Тут досліджуються важливі аспекти історико-культурних та мистецьких процесів, окремі явища у різних галузях українського мистецтва та визначається їх місце у структурі світової культури.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Діяльність відділів наукових структур, про які йдеться в статті описана в основному науковими

співробітниками цих установ переважно у вигляді комплексного звіту з нагоди певної річниці із дня заснування закладу.

Метою статті є дослідити та вивчити історичний розвиток і діяльність відділів образотворчого мистецтва та мистецтвознавства Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології імені М. Т. Рильського НАН України (м. Київ) та Інституту народознавства НАН України (м. Львів), визначити їх роль у розвитку українського мистецтвознавства.

Результати досліджень. Після здобуття українською державою незалежності в 1991 році перед національною інтелігенцією постало питання відновлення втрачених і призабутих традицій. Визначальне місце в цьому процесі повинні відігравати вищі навчальні заклади освіти і в першу чергу інститути мистецтв, на які покладаються завдання готувати нову національну еліту. А вже еліта в свою чергу повинна досліджувати та збирати національні традиції, залишені нам у спадщину та доносити нам волелюбний національний дух до усіх куточків нашої держави.

В Україні мистецтвознавча наука поділяється на академічну (1, 2) та вузівську (3, 4, 5, 6, 7, 8) освіту. Її структуру можна відобразити у вигляді таблиці:

Мистецтвознавча наука в Україні	
академічна (1,2)	вузівська (3,4,5,6,7,8)
1. Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології імені М.Т.Рильського НАН України	3. Національна академія образотворчого мистецтва і архітектури (НАОМА)
2. Інститут народознавства НАН України	4. Львівська національна академія мистецтва (ЛНАМ)
	5. Харківська державна академія дизайну і мистецтв (ХДАДМ)
	6. Київський державний інститут декоративно-прикладного мистецтва і дизайну ім. М. Бойчука (КДІДПМД)
	7. Національна академія мистецтв України (НАМУ) / \
	8 9
	8. Інститут проблем сучасного мистецтва (НАМУ)
	9. Інститут культурології (НАМУ)

У статті ми розглянемо історію та діяльність так званої академічної науки в Україні, яка, як ми бачимо у таблиці, представлена такими закладами як Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології імені М. Т. Рильського НАН України у Києві та Інститут народознавства НАН України у Львові. Обидві наукові установи мають свою історію та традиції. Однією із найдавніших установ в Україні у сфері мистецтвознавства є Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології імені М. Т. Рильського НАН України, історія заснування якого сягає 1920-х років – особливо плідний період розвитку української народознавчої та мистецтвознавчої наук [1, с.26].

Офіційною датою заснування Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології імені М. Т. Рильського НАН України вважається серпень 1936 року, коли в системі АН УРСР було утворено Інститут українського фольклору [2, с.5]. На цей час тут діяло лише два відділи: оповідного і словесного фольклору, а також фонди. Згодом тут розпочали діяльність нові відділи – музики та образотворчого мистецтва.

Наступні два десятиліття діяльність Інституту пов'язана з ім'ям поета, академіка АН УРСР М. Т. Рильського, який очолював його з листопада 1942 по липень 1964 року. Завдяки наполегливій, послідовній науковій та науково-організаційній діяльності М. Т. Рильського відбулось становлення багатопрофільної наукової установи, яка розпочала комплексне дослідження традиційної культури та професійної художньої творчості українців. У 1944 році установа повернулася до Києва й отримала назву “Інститут мистецтвознавства, фольклору та етнографії”. Під керівництвом М. Т. Рильського Інститут провів велику науково-дослідницьку роботу і став визнаним науковим центром дослідження культури й мистецтва українського народу. У ці роки було видано багато наукових праць. Зокрема, започатковано багатотомну серію “Українська народна творчість” [1, с.33].

Впродовж 1947-1958 рр. науковці Інституту видавали “Наукові записки” (т. 1-4) з питань мистецтвознавства, фольклору та етнографії. У 1957 році за ініціативи та безпосередньої участі М. Т. Рильського, з метою популяризації культурних здобутків українців у різні історичні періоди їх розвитку, було поновлено видання народознавчого журналу під назвою “Народна творчість та етнографія”. У липні 1964 року Інституту було присвоєно ім'я М. Т. Рильського. А опісля нього Інститутом керували М. Сиваченко (1964-1973 рр.), С. Зубков (1974-1987 рр.), О. Костюк (1987-2000 рр.), Г. Скрипник (з 2000 р.).

3 грудня 1999 року – це Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського. Нині це провідна в Україні науково-дослідна установа. Тут діють такі наукові відділи: культурології та театрознавства, образотворчого мистецтва, кінознавства, музикознавства, мистецтва та народної творчості зарубіжних країн, декоративно-прикладного мистецтва, фольклористики, етномузикології, “Український етнологічний центр”, редакційний відділ [3, с.124].

Наша увага найбільше прикута до діяльності відділу культурології, який було створено у 1996 р. на основі об'єднання відділу теоретичних проблем художнього розвитку мас, створеного у 1978 р. (очолюваний І. Ляшенком), та відділу теорії мистецтва, створений у 1975 р. під керівництвом М. Гончаренка. З 2007 р. у зв'язку з науково-виробничою необхідністю відділ культурології було реорганізовано у відділ театрознавства та культурології, із залученням групи театрознавців. Очолює об'єднаний відділ член-кореспондент Національної академії мистецтв України, доктор мистецтвознавства І. М. Юдкін [1, с.36-37]. За роки існування об'єднаного відділу культурології під керівництвом І. М. Юдіна виконано такі планові теми – “Історична типологія української художньої культури” (1994-1997 рр.), “Порівняльний історичний аналіз української художньої культури в контексті міжнаціональних взаємин” (1997 - 2000 рр.), “Проблема цілісності культури в перспективі українських

гуманітарних традицій” (2000-2004 рр.), “Слово та образ в українському театрі” (2008 р.) та “Методологічні проблеми історії українського театру” (2009 р.), зараз виконується планова тема “Теорія драматичного мистецтва в історії українського театру” (2010 - 2012 рр.) [3, с.9]. Також відділ зараз працює над плановою темою “Українська культурологічна думка XIX-XX століть”.

Провідним вченим відділу культурології та театрознавства (І. Юдкін, О. Найден, Н. Корнієнко) належать такі фундаментальні та прикладні дослідження як “Мелос української народної епіки”, “Орнамент українського народного розпису”. Відділом також започатковані серійні публікації та збірники “Наукові записки культурологічного семінару”, “Мистецтвознавчі аспекти славістики”, “Комплексне дослідження духовної культури слов’ян” та ін.) [1, с.37]. До персонального складу відділу культурології та театрознавства входить низка науковців, діяльність яких здобула широке визнання громадськості. Це Н. М. Корнієнко, О. С. Найден, І. М. Юдкін, О. В. Красильникова, О. В. Зінич, Л. І. Барабан, О. О. Боньковська, Г. В. Липова, Н. М. Томазова, Н. В. Широкова.

Відділ образотворчого мистецтва, що сьогодні репрезентує мистецтвознавчі дослідження інституту, розпочав свою роботу у червні 1942 р. в місті Уфі під керівництвом професора В. Заболотного. До його складу ввійшли такі науковці як О. Шовкуненко, К. Трохименко, М. Шаронов, П. Калениченко, І. Шульга. Вже в цей період відділ розпочав роботу, пов’язану із написанням синтетичного дослідження українського мистецтва в площині його історичного розвитку, та підготовку матеріалів короткого курсу “Історія українського мистецтва” [1, с.37-38]. З переїздом Інституту народної творчості та мистецтв Академії наук УРСР до Києва роботу відділу було відновлено в новому форматі, що виявилось в істотному кадровому розширенні, чіткому профілюванні науково-дослідних робіт.

З проголошенням незалежності України розпочався новий етап наукової діяльності колективу образотворців. Науковці відділу (завідувач – Р. Забашта) приступили до створення нової версії “Історії українського мистецтва” у 5-ти томах. Зараз відділ працює у такому складі: завідувач – Д. В. Степовик, Р. В. Забашта, В. В. Рубан, Р. Д. Михайлова, Л. Г. Ганзенко, Г. Я. Скляренко, О. В. Ламонова, Л. В. Бурковська, О. В. Сторчай. Колектив відділу забезпечує випуск у світ таких періодичних видань як “Студії мистецтвознавчі” та “Українське мистецтвознавство”.

Інститут очолює розробку наукових проєктів за участю Національної академії мистецтв України, Національної музичної академії, в рамках яких передбачено підготовку фундаментальних наукових праць з історії та теорії професійної і народної культури, багатотомних енциклопедичних видань, історії окремих видів мистецтва. Спільно з Національною музичною академією та Центром наукознавства ім. Г. М. Діброва при Президії НАН України створено постійно діючий семінар з теорії культури та наукознавства, у діяльності якого беруть участь викладачі вищих навчальних закладів України.

Упродовж останнього десятиріччя Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського провів низку наукових конференцій, орієнтованих, зокрема, на виключно мистецтвознавчу проблематику. Наразі співробітники відділу працюють над темою “Актуальні

проблеми вітчизняного образотворчого та декоративного мистецтва”, приймають участь у виданні фундаментального “Зводу пам’яток історії та культури України”, готують до друку 5-томну “Історію українського мистецтва” [2, с.11].

Інша академічна установа нашої держави – Інститут народознавства НАН України – науково-дослідна установа відділення літератури, мови та мистецтвознавства. Заклад створено у лютому 1992 р. на базі Львівського відділення Інституту мистецтвознавства, фольклору та етнографії ім. М. Рильського АН України (нині Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології імені М. Рильського НАН України). Очолює Інститут член-кореспондент НАН України С. П. Павлюк. Інститут народознавства НАН України веде свій початок від створеного в травні 1874 р. Промислового музею та заснованого дещо пізніше Етнографічного музею при Науковому товаристві імені Шевченка у Львові [4, с.132]. Саме у 1874 р. з ініціативи галицьких ремісників та за активної участі архітектора, професора Львівської політехніки Ю. Захарієвича, а також громадського діяча Ф. Земляковського Львівська міська управа затвердила статут Промислового музею, хоча високимистецькі твори художнього промислу, декоративного мистецтва для музею почали збирати ще з 1873 р., коли на виставці у Відні були закуплені перші експонати. Колекція постійно поповнювалася мистецькими виробами з дерева, металу, кераміки, тканин тощо.

Наявність у структурі закладу Музею етнографії та художнього промислу з давніми науковими традиціями, які сягають початків діяльності Наукового Товариства ім. Шевченка у Львові, визначає специфіку цієї наукової установи. Остання, крім здійснення наукових народознавчих досліджень, забезпечує культурно-просвітницьку роботу, широко пропагуючи культурні та мистецькі надбання українців як в Україні, так і за її межами. Наявність музею у складі Інституту народознавства НАН України збільшує питому вагу співробітників, які не займаються безпосередньо дослідженнями, а здійснюють обслуговування музею. Проте, музей одночасно слугує своєрідною базою, творчою лабораторією для поглибленого висвітлення культури та побуту народу у наукових розробках. Станом на 1 січня 2009 р. персонал Інституту народознавства нараховував 180 співробітників, з яких – 61 науковець та 56 осіб персоналу Музею етнографії та художнього промислу [5, с.308].

Згідно з постановою РМ УРСР від 11 червня 1951 р. Етнографічний музей, який у повоєнний час перебував у віданні АН УРСР, було об’єднано з Музеєм художньої промисловості комітету в справах мистецтва РМ УРСР в одну установу – Український державний музей етнографії та художнього промислу у віданні АН УРСР. 31 травня 1982 р. Президія АН УРСР перейменувала Державний музей етнографії та художнього промислу на Львівське відділення Інституту мистецтвознавства, фольклору та етнографії ім. М. Рильського АН УРСР.

Маючи за собою глибокі традиції, Інститут народознавства сьогодні є цілком сформованою науковою установою, основним координаційним центром дослідження питань карпатознавчої проблематики в Україні та народознавчих досліджень в Західному регіоні України. Інститут має у своїй структурі такі

підрозділи: відділи історичної етнографії, етнології сучасності, мистецтвознавства, народного мистецтва, фольклористики, музею етнографії та художнього промислу, науково-технічний центр, наукова бібліотека та архів. У структурі інституту функціонує на правах відділення Інститут керамології, розташований у смт. Опішня, що на Полтавщині. Від 1997 р. Інститут народознавства НАН регулярно видає журнал “Народознавчі зошити”. Він є співзасновником журналів “Керамологія”, “Фольклористичні зошити”, “Бойки”, щорічного збірника наукових статей Івано-Франківського народознавчого центру. В інституті функціонує власне видавництво [6, с.3-6].

Крім досліджень традиційної культури, професійного і народного мистецтва та фольклору українців, науковці Інституту народознавства НАН в останні роки взялися за розробку теоретичної етнології, зокрема, української націології, мовленнєвої ситуації в містах України, урбаністики тощо. Тут готуються фундаментальна праця “Походження та етнічна історія українців Карпат” у 4-х томах, “Сакральне мистецтво українців” та низка інших. Працівниками наукової установи розроблено програму з українського народознавства для Міністерства освіти і науки України, видано посібник “Українське народознавство” (за ред. С. Павлюка), готуються підручники для загальноосвітніх навчальних закладів [6, с.2-5].

Наша увага найбільше прикута до діяльності відділу мистецтвознавства. Від часу створення Державного музею етнографії та художнього промислу АН УРСР (1951 р.) розпочались планомірні наукові дослідження мистецтва. У відділі мистецтвознавства працювали такі відомі вчені, як П. М. Жолтовський (був завідуючим відділу з 1970 р.), В. Ф. Рожанківський, Я. П. Запаско, І. В. Сенів А. Ф. Будзан, Р. П. Гарасимчук, Ф. С. Петрякова, О. Г. Ляшенко, В. Ф. Любченко, М. І. Моздир, Д. П. Кржавич, В. П. Вуйчик та ін. [6, с.310]. Від 1982 р. відділом завідує В. А. Овсійчук. Науковці відділу займаються вивченням українського мистецтва від X до XX століть. Воно базується на використанні ще не опрацьованих матеріалів та сучасних методологій, виявлення теоретичних основ українського мистецтва, дослідження його зв'язків з мистецтвом сусідніх країн і Європи. Методологічною основою досліджень відділу є сучасні мистецтвознавчі методи, які поєднують комплексне вивчення іконографії та стилістики творів, їх глибоку інтерпретацію із широким порівняльним контекстом. Ця методика дає змогу не лише окреслити найважливіші риси еволюції української художньої творчості, але й виявити як її універсальні риси, так і специфічно національні елементи. Наукові праці співробітників відділу мистецтвознавства опубліковані в десятках монографій, альбомів, навчальних посібників, численних статтях, у фаховій періодиці. Вони популяризуються активною участю наукових співробітників у конференціях, симпозіумах, їх викладацькою діяльністю. На період 2004-2008 рр. у відділі відкрито тему: “Етнічна природа мистецьких процесів в Україні (тенденції та прояви)”. Метою цього проекту є виявлення етнічно-національного складника в системі професійного мистецтва України, аналіз мистецьких процесів в Україні та їх місце в структурі світової культури. Робота розрахована на охоплення різних історичних періодів розвитку українського мистецтва від XIV до XX ст.

Станом на січень 2013 р. до складу відділу мистецтвознавства входять такі співробітники: В. А. Овсійчук, І. В. Волицька-Зубко, О. О. Герій, Р. М. Грималюк, В. І. Жишкович, А. В. Іжевський, А. В. Клімашевський, Н. Б. Козак, С. І. Король, М. К. Левицька, А. П. Лесів, О. В. Макойда, О. П. Нога, О. Ф. Сидор, Д. В. Фесенко, Р. М. Яців [6, с.3]. На період 2009-2013 рр. у відділі відкрито тему: “Українське мистецтво: художньо-стильова еволюція та проблеми творчої індивідуальності”, яка має на меті охарактеризувати найважливіші взаємозв’язки між кожною культурно-історичною епохою та творчою індивідуальністю, а також показати результат цієї взаємодії у формуванні національної специфіки художньо-стильової еволюції українського мистецтва XIV - XXI ст. Серед найважливіших завдань проекту є розкриття невідомих або маловідомих сторінок історії українського мистецтва, виявлення національної специфіки формування засобів художньої виразності, комплексне дослідження окремих персоналій, аналіз взаємозв’язків середовища і творчої особистості та висвітлення суспільно-історичних і духовно-естетичних чинників її формування. Проект виражає синтезований погляд на історичний розвиток українського мистецтва з акцентом на пластичних засобах художньої виразності, які переважали в ту чи іншу епоху й служили виразниками глибинних світоглядних засад та морально-духовних цінностей українського народу [6, с.3-4].

Висновки. В Україні розвиток мистецтвознавства як науки відбувається як у вузах так і в академічних наукових структурах. Наукові співробітники Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології імені М. Т. Рильського НАН України (м. Київ) та Інституту народознавства НАН України (м. Львів) підготували та випустили у світ десятки монографій і збірників, журналів, навчальних посібників, енциклопедій, з яких як науковий світ, так і широке коло шанувальників прекрасного дізнаються про велич української образотворчої культури – живопису, графіки, скульптури, декоративних форм мистецтва. Вони також проводять наукові конференції, симпозіуми, семінари на мистецтвознавчу тематику. Таким чином, завдяки діяльності наукових співробітників відділів образотворчого мистецтва та мистецтвознавства у структурі таких академічних установ України як Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології імені М. Т. Рильського НАН України (м. Київ) та Інститут народознавства НАН України (м. Львів) відбувається дослідження, науковий аналіз мистецьких процесів та явищ в Україні, визначається їх місце в структурі світової культури.

Література:

1. Скрипник Г. Внесок інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України у скарбницю української культури: історія і поступ // Мистецтвознавчий автограф. – 2008. – Вип. 3. – С. 26-43.
2. Скрипник Г. Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України – 85 років // Народна творчість та етнографія. – 2006. – № 5. – С. 4-13.

3. Щербій Г. Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М.Т.Рильського НАН України в 2003 році // Народна творчість та етнографія. – 2004. – № 3. – С. 123-125.
4. Павлюк С. Інституту народознавства НАН України – 10 років! // Народознавчі зошити. – 1997. – Вип. 3. – С. 130-137.
5. Павлюк С. Науковий і громадянський подвиг вчених Інституту народознавства НАН України // Народознавчі зошити. – 2006. – Вип. 3-4. – С. 306-312.
6. Кутельмах К. Інститут народознавства НАН України у 1995 році // Народознавчі зошити. – 1996. – № 1 (7). – С. 1- 6.